

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського

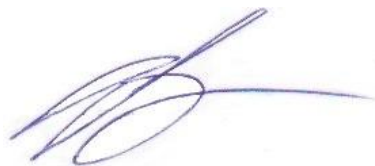
Василик Володимир Вікторович

УДК [378.094.015.31:165.742]:34(043.3)

**ГУМАНІСТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Шестопалюк Олександр Васильович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шерман Михайло Ісаакович,
Херсонський державний університет, кафедра
інформатики, програмної інженерії та економічної
кібернетики, професор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Зарічанський Олег Анатолійович,
Івано-Франківський університет права імені
Короля Данила Галицького, кафедра філософії,
педагогіки та психології, професор.

Захист відбудеться 24 червня 2014 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м.Вінниця, вул.Острозького, 32, корпус №2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м.Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий „23” травня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Понад 20 років Україна вибудовує свою правову систему, реформує законодавство, розробляє зміни до Конституції, збільшуючи соціальну значимість юриспруденції. Ефективність реформування в правовій сфері безпосередньо залежить від рівня кваліфікації юридичного корпусу держави. Певні кроки з удосконалення професійної підготовки юристів в Україні вже здійснюються: впроваджуються інноваційні технології навчання, нова система оцінювання, вводяться нові навчальні дисципліни, модернізуються освітньо-кваліфікаційні рівні та ін. Проте нині, незважаючи на значну кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ), що готують юристів, ефективність їхньої підготовки недостатня. Їхня підготовка здійснюється переважно для правоохоронних органів, де зосереджена більшість юридичних кадрів. Водночас в органах державної влади й управління, в сфері економіки є багато посад, що потребують правової підготовки, але на практиці вони заміщуються фахівцями без юридичної освіти. Складне становище з фахівцями середньої ланки в судах, органах запису актів громадянського стану та ін., де близько 60% працівників не мають спеціальної юридичної освіти.

На тлі істотних змін у загальнолюдських цінностях, що визначаються науково-технічним прогресом, глобалізацією навколишнього світу, розгортанням економічної, політичної, екологічної, морально-духовної криз у суспільстві, зростає соціальна роль юриста. Тому перед системою юридичної освіти постає необхідність гуманізації навчально-виховного процесу та усієї юридичної діяльності загалом. Організацію навчального процесу на принципах гуманізму, шанобливого ставлення до людини вважаємо необхідною умовою успішної трансляції загальнолюдських цінностей молоді, якій належить формувати правові засади розбудови держави.

Принцип гуманізації навчального процесу передбачає таку системну організацію партнерських, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем і студентом, що забезпечує створення найсприятливіших умов для розвитку духовних, інтелектуальних, творчих можливостей, яка має на меті підготовку справжнього високоосвіченого й високоморального юриста. Проте нині перехід освітньої системи України на гуманістичні цінності відбувається в досить складних соціально-політичних умовах: ліквідація в країні наслідків тоталітарного режиму, інтенсивна інтеграція в світовий і європейський простір, поглиблення процесів глобалізації, розвиток інформаційних технологій тощо. У таких самих складних умовах здійснюється й професійна діяльність юристів. Свої професійні обов'язки їм доводиться виконувати в умовах ускладнення соціальної обстановки (зростання безробіття, низька правова культура громадян, кризові ситуації в економіці, політиці, культурі та ін.), а тому значно зростає роль морального чинника.

Для юриста дуже важливо мати світогляд, у центрі якого як найвища цінність перебуває людина. Для нього вкрай важливими є почуття любові до людей; глибока повага до людської гідності; позитивне сприйняття індивідуальних особливостей іншої людини; визнання її прав і свобод; бажання співчувати та допомагати іншому; намагання робити добро й піклуватися про благо людей. Усе зазначене вказує на необхідність гуманістичної спрямованості професійної

підготовки, результатом якої була б гуманістична спрямованість особистості майбутнього молодшого спеціаліста юриста.

Ідея формування гуманістичної спрямованості особистості, що була сформульована видатним психологом С. Рубінштейном, одержала свій розвиток у працях Б. Ананьєва, А. Бодальова, Л. Божовіч, В. М'ясищева, К. Платонова й була конкретизована в педагогічних дослідженнях Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Е. Шиянова. В Україні проблеми гуманізації освіти досліджують Г. Балл, І. Бех, Т. Буяльська, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Листопад, О. Пехота, В. Рибалка, В. Семиченко та ін. Українські дослідники, обстоюючи різні концепції гуманної освіти, єдині в тому, що еволюція людини, її розвиток – це і є поступ гуманізму, це безальтернативний шлях розвитку вищої освіти.

Методологічні основи формування гуманістичних цінностей у студентів юридичних ВНЗ розкриті переважно в працях російських дослідників (С. Лаптинська, Л. Муравйова). Українські науковці частіше досліджують методологічні й теоретичні аспекти юридичної діяльності або загальні проблеми організації юридичної освіти. Так, наприклад, парадигма сучасної юридичної освіти й проблеми її організації та змісту в контексті входження України до Болонського процесу розкриті в працях В. Андрейцева, В. Венедиктова, Р. Стефанчука, М. Стефанчука та ін. Особливості професійної підготовки юристів представлені в дослідженнях В. Бачиніна, К. Белякова, С. Богачова, А. Галая, С. Головатого, О. Зарічанського, В. Микитюка, С. Пелипчука, В. Сасімової та ін. Науковці вказують на необхідність формування в майбутніх юристів: естетичної (М. Бабков, В. Лозовой), комунікативної (О. Бовдир, Ю. Марченко, А.Токарська), інформаційної (С. Сливка, М. Шерман), конфліктологічної (М. Кляп) культур; професійної (Т.Крамаренко, Б. Чупринський), загально-культурної (А. Краснощок), психолого-педагогічної (О. Котикова), соціальної (М. Кухта), комунікативної (Ю. Марченко) і професійно-мовленнєвої (Т. Галузінська, І. Саражинська) компетентностей. Дослідженими в педагогіці є проблеми формування вмінь професійно-правового спілкування майбутніх юристів (О. Беркович), інтуїтивного мислення правника (М. Шевців), умов застосування інноваційних педагогічних технологій у викладанні правових дисциплін (А. Киричук, Я. Кічук, В. Слугоцька) та ін. Проте аналіз наукової літератури показав, що проблеми професійної підготовки молодших спеціалістів-юристів висвітлені лише в поодиноких працях (А.Рибачук), а концепція гуманізації юридичної освіти у ВНЗ I-II рівнів акредитації взагалі не була предметом дослідження.

Отже, проблемне поле цього дослідження визначають такі *суперечності*:

- між гуманістичною суттю професії юриста та його неготовністю до виконання гуманістичної ролі в суспільстві;
- між змістом традиційної юридичної освіти і вимогами, що пред'являються нині суспільством і державою до особистісних якостей і рівня професійної компетентності сучасного молодшого спеціаліста- юриста;
- між потребою в інноваційному навчанні майбутніх юристів і недостатньою розробленістю технологій формування заданих спеціальних і професійно-значущих якостей особистості молодшого спеціаліста-юриста;
- між потребою у створенні гуманістичного середовища у ВНЗ і неопрацьованістю психолого-педагогічних механізмів і умов побудови

освітнього процесу в коледжах, що забезпечують формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх молодших спеціалістів юристів.

Отже, зазначені суперечності, недостатня розробленість проблеми гуманістичного спрямування професійної підготовки молодших спеціалістів-юристів у теорії та гостра необхідність її вирішення для юридичної практики зумовили актуальність теми дослідження „Гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів у процесі вивчення правових дисциплін”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконувалось згідно з планом науково-дослідної роботи Вінницького фінансово-економічного університету „Інноваційні технології формування навичок фахової діяльності в студентів юридичних галузей знань” (протокол №11 від 26 грудня 2012 р.) та в межах теми „Актуальні проблеми вітчизняної юридичної науки” кафедри правознавства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №5 від 8 грудня 2008 року).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №5 від 28.11.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 29.01.2013 р.)

Нормативна база дослідження. Дослідження здійснювалось з урахуванням основних положень Загальної декларації прав людини, Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. На різних етапах наукового пошуку використовувались положення Конституції України, законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, а також нормативні документи Міністерства освіти і науки України та Міністерства юстиції України.

Мета дослідження – виявити, обґрунтувати й перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування гуманістичної спрямованості професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх юристів у ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів.

Гіпотеза дослідження: гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів під час викладання правових дисциплін буде досягнуте за дотримання у ВНЗ таких організаційно-педагогічних умов:

- 1) організація системи професійної підготовки на основі гуманістичних стосунків між викладачами й студентами (організаційний компонент підготовки);
- 2) інтеграція професійних і гуманістичних знань, що формують мотиваційно-ціннісний каркас поглядів, думок і переконань майбутнього юриста в системі його особистісних і професійних орієнтацій (змістовий компонент підготовки);
- 3) упровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, спрямованих на розвиток гуманістичних якостей майбутніх юристів (особистісний компонент підготовки).

З урахуванням мети, об'єкту, предмету й гіпотези в дослідженні розв'язувались такі **завдання**:

1. З'ясувати найбільш гострі проблеми юридичної освіти в Україні та за кордоном і вимоги до особистісних і професійних якостей молодших спеціалістів-юристів в Україні.
2. На основі вивчення наявних підходів до гуманізації вищої освіти розкрити суть гуманістичної спрямованості професійної підготовки юриста та гуманістично спрямованої особистості молодшого спеціаліста-юриста як результату такої підготовки.
3. Визначити змістові компоненти та відповідні організаційно-педагогічні умови забезпечення гуманістичного спрямування професійної підготовки молодших спеціалістів-юристів під час викладання правових дисциплін.
4. Розробити критерії та показники гуманістичної спрямованості особистості молодших спеціалістів юристів і на їх основі експериментально перевірити ефективність запропонованих організаційно-педагогічних умов.
5. Укласти пропозиції, методичні рекомендації для викладачів правових дисциплін.

Методологічною основою дослідження є основні положення теорії наукового пізнання, діяльнісної теорії розвитку особистості; теоретико-методологічні засади гуманістичного, аксіологічного, культурологічного, особистісного, діяльнісного та діалогічного підходів до організації професійної освіти.

Теоретичною основою дослідження стали праці, в яких розкриті питання:

- вищої професійної освіти (О. Акімова, В. Андрущенко, Р. Гуревич, В. Шахов, О. Шестоपालюк, В. Штифурак та ін.);
- вищої юридичної освіти (В. Журавський, О. Котикова, Г. Рибачук, В. Сасімова, Р. Стефанчук, В. Тацій, Б. Чупринський, М. Шерман, Ю. Шемшученко та ін.);
- гуманізації вищої освіти (І. Аносов, Г. Балл, Є. Барбіна, Р. Беланова, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, Г. Тарасенко та ін.), гуманістичної спрямованості особистості (О. Лисенко, Л. Муравйова) та навчального процесу (В. Зуєва, Н. Назаренко, В. Савіщенко, А. Сущенко);
- теорії права, аналізу морально-правових явищ і їх впливу на правосвідомість громадян (В. Бачинін, К. Беляков, О. Гольцова, Н. Гураленко, С. Захарчук, Я. Кічук, М. Козюбра, А. Колодій, Г. Симоненко та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети й перевірки гіпотези використовувались такі **методи дослідження**:

теоретичні – методологічний аналіз категорій дослідження; системний, порівняльний, ретроспективний і перспективний аналіз літературних та Інтернет-джерел з проблем педагогіки і психології професійної освіти з метою порівняння, систематизації, класифікації та узагальнення теоретичних і експериментальних даних; *емпіричні* – педагогічний експеримент із упровадження авторської моделі гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів, спостереження, опитування (анкетування, тестування, бесіди, інтерв'ю, рейтинг-оцінювання) для оцінювання якості юридичної освіти, математичні методи для статистичної обробки одержаних результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2010 – 2013 років. У дослідженні взяли участь 382 студенти Вінницького фінансово-економічного університету та Технологічно-промислового коледжу Вінницького національного аграрного університету, з яких 187 – у контрольних групах (КГ) і 195 – в експериментальних групах (ЕГ).

Новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: *вперше* визначені компоненти (гуманізація середовища, гуманізація змісту, гуманізація особистості), обґрунтовані відповідні організаційно-педагогічні умови гуманістичної спрямованості професійної підготовки молодших спеціалістів юристів (організація професійної підготовки на основі гуманістичних стосунків між викладачами й студентами; інтеграція професійних і гуманістичних знань під час викладання правових дисциплін; упровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, спрямованих на розвиток гуманістичних якостей майбутніх юристів) та запропоновані критерії гуманістичної спрямованості особистості молодших спеціалістів юристів (знаннєвий, емоційно-ціннісний, поведінковий);

- *уточнено* методичні засади впровадження методів і технологій навчання правових дисциплін, спрямованих на розвиток гуманістично спрямованої особистості молодшого спеціаліста юриста;

- *подальшого розвитку* набули методичні прийоми особистісно орієнтованого навчання правових дисциплін.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено авторську методику забезпечення гуманістичного спрямування вивчення правових дисциплін; створено й апробовано в навчальному процесі методичні рекомендації щодо гуманізації професійної підготовки молодших спеціалістів юристів; опубліковано навчально-методичний посібник „Методичні прийоми й технології викладання правових дисциплін”, який може бути корисним викладачам правових дисциплін, студентам юридичних спеціальностей.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Вінницького фінансово-економічного університету (довідка № 216 від 11.11.2013 р.), Технологічно-промислового коледжу Вінницького національного аграрного університету (довідка № 12-48-2479 від 05.11.2013 р.), Київського технікуму готельного господарства (довідка № 458-01-07 від 21.11.2013 р.), коледжу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького (довідка №1364/1 від 19.12.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Про результати дослідження дисертант доповідав на міжнародних науково-практичних конференціях: „Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2012), „Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я” (Харків, 2012), „Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес” (Харків, 2012), „Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців” (Хмельницький, 2013), „Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2013); на IV відкритому міжнародному форумі “Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration” (Аріель (Ізраїль), 2013), „Badania naukowe naszych czasow” (Катовіце (Польща), 2013); на звітних науково-практичних конференціях аспірантів і

магістрантів „Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень” (Вінниця, 2012, 2013); на науково-методичних семінарах кафедр педагогіки і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2012 – 2013 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 15 наукових працях, з яких: 6 статей у фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних виданнях (Ізраїль, Польща), 6 статей і тез у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій, 1 навчально-методичний посібник.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації 250 сторінок, основного тексту 205 сторінок. Робота містить 5 таблиць на 3 сторінках і 4 рисунки на 2 сторінках. Список використаних джерел містить 227 найменувань, з яких 12 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено його мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання та методи дослідження, вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів, публікації тощо.

У першому розділі – „**Гуманізація професійної підготовки майбутніх юристів як педагогічна проблема**” розкрито проблеми юридичної освіти в Україні та світі, вимоги до особистісних і професійних якостей молодших спеціалістів-юристів, визначено специфіку викладання правових дисциплін у їхній професійній підготовці. Гуманістичну спрямованість системи юридичної освіти визначено умовою розвитку правової держави.

У дисертації з'ясовано, що реформування вітчизняної правової системи, яке відбувається впродовж років незалежності України, здійснюється в різних напрямках. Так, нині приймаються нові законодавчі і підзаконні акти, спрямовані на реалізацію положень Конституції України; проводиться ґрунтовне реформування системи органів державної влади; відбувається переорієнтація наукових правових досліджень і зміна технологій викладання правових дисциплін. Стосовно процесу функціонування системи юридичної освіти визначено групу загальноосвітніх і додаткових принципів, котрі детерміновані вимогами чинного законодавства України та розкривають методологію правового навчання. Це принципи гуманізму, демократизму, незалежності освіти від політичних партій, науковості, комплексного підходу, вимогливості, звітності, наступності тощо.

На нинішньому етапі розвитку суспільства відбувається інтенсивний пошук нової моделі юридичної освіти, що відповідала б сучасному рівню цивілізації. І гуманізація є ключовим моментом нового педагогічного мислення, що затверджує полісуб'єктну сутність освітнього процесу, основним завданням якого є розвиток гуманістично спрямованої особистості юриста. Гуманізація освіти передбачає єдність загально-культурного, соціально-морального та професійного розвитку особистості. Цей соціально-педагогічний принцип вимагає перегляду цілей, змісту й технологій навчання.

Узагальнюючи результати досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, визначаємо гуманістичну спрямованість майбутнього молодшого спеціаліста-

юриста як особистісне, стійке, ціннісне утворення, в якому поєднуються і взаємодіють особистісно-професійна мотивація, потреба в самовдосконаленні, знання та усвідомлення гуманістичних цінностей, готовність до взаємодії і співпраці, діалогічність, контактність, комунікативність, домінування альтруїзму, емпатії, відкритості, чуйності й толерантності в роботі з людьми, висока здатність до рефлексії та до професійної ідентифікації.

У другому розділі дисертації – **„Організаційно-педагогічні умови гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів”** обґрунтовано методологічні підходи дослідження та організаційно-педагогічні умови гуманістичного спрямування підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів. Реалізація на практиці кожної з умов забезпечувала відповідний компонент гуманістично спрямованої професійної підготовки молодших спеціалістів юристів, а саме: організаційний, змістовий, особистісний.

Вибір *гуманістичного підходу* зумовлений метою дослідження й темою дисертації, основним об'єктом у якій є гуманістичні цінності молодших спеціалістів юристів. Такий підхід передбачає зміну характеру педагогічних впливів на студентів: від керування, статусної диференціації до гуманістично спрямованої взаємодії, співпраці та уваги до пізнавальної активності студентів. Майбутні юристи виступають суб'єктами діяльності поруч із викладачем, а розвиток їхньої особистості, їхня самоактуалізація, професійне становлення стають основними цілями такої співпраці.

Актуальним завданням стає пошук інноваційних форм, методів і технологій навчання, що були б спрямовані на підготовку висококваліфікованих правників, здатних виконувати складні науково-дослідні, фахово-прикладні й творчі завдання. Зазначене вказує на доцільність застосування в підготовці майбутніх молодших спеціалістів-юристів *технологічного підходу*. З технологічним підходом тісно пов'язаний *інтегративний підхід*, оскільки приділення особливої уваги інтеграції правових знань з етичними, соціологічними, культурологічними, філософськими, історичними, психологічними, політичними та ін. є важливою умовою формування в майбутніх юристів цілісної системи правових знань на засадах гуманізму.

Аксіологічний підхід загалом властивий сучасній філософії освіти та правовій ідеології, оскільки людина розглядається ними як найвища цінність суспільства. Тому цей підхід також є дуже важливим у підготовці майбутніх молодших спеціалістів-юристів. Оскільки одним із регуляторів професійної діяльності юриста виступають деонтологічні норми – сукупність нормативів культур: емоційної, психологічної, педагогічної, політичної, правової, економічної, екологічної, етичної, естетичної, інформаційної та ін., то вважаємо за необхідне застосування *культурологічного підходу* в підготовці молодших спеціалістів-юристів.

Особистісний підхід зорієнтовує навчально-виховний процес на особистість як мету, суб'єкт, результат і основний критерій ефективності професійної підготовки. Цей підхід вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуального та морального потенціалу, права на повагу, розвиток природних задатків і здібностей; передбачає визнання права кожної особи на свободу, самовизначення, індивідуальність і самовираження; визнання та виконання своїх обов'язків перед собою та іншими. Необхідність реалізації в професійній освіті

юристів *діяльниного підходу* зумовлена тим, що діяльність є основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Діяльнісний підхід дозволив викладачам правових дисциплін знайти найбільш суттєві механізми поширення гуманістичних стосунків у студентському середовищі, спираючись на активність, свідомість і самостійність студентів. Оскільки основою професійної діяльності юриста є взаємодія та спілкування з іншими людьми, то є потреба в реалізації *діалогічного підходу* в його професійній підготовці.

Усі названі підходи становлять сутність гуманізації педагогічного процесу в підготовці юристів і є теоретичною основою визначення організаційно-педагогічних умов гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів юристів, модель якої представлена на рис. 1.

Експериментальна методика передбачала, що викладач формує позитивну установку на кожного студента; уважно ставиться до будь-якої думки, не заперечуючи її; виявляє емпатію, розуміння внутрішнього стану особистості; зосереджує увагу на її позитивних якостях, підтримує позитивне самопочуття. Своім прикладом він розвиває взаємини поваги й довіри в студентській спільноті; привчає студентів до відкритості, толерантності щодо думок інших; забезпечує незагрозливе, позбавлене конкуренції середовище, усуває бар'єри для самостійної, вільної поведінки кожного; розвиває стосунки співробітництва, співтворчості.

Викладачі правових дисциплін організують такий тип взаємодії, що забезпечує умови для активності кожного – як викладача, так і студентів, розвитку взаємозв'язків і стосунків, що зумовлені та спрямовані на досягнення цілей спільної діяльності. Викладач організовує процес навчання правових дисциплін як діалог, що дає змогу скеровувати й уточнювати міркування студентів, спрямовувати їх на пошук особистісного сенсу наукових знань; застосовує різні види роботи для колективного вирішення проблем, прийняття рішень; залучає майбутніх юристів до обміну думками, вияву й розвитку особистісної позиції під впливом ідей інших, пошуку власного розуміння; зосереджує увагу студентів на таких цінностях, як співпраця, взаємоповага, взаємопідтримка.

Для формування в майбутніх молодших спеціалістів-юристів гуманістичних цінностей недостатньо лише створення гуманного середовища у ВНЗ на основі гуманістичних стосунків між викладачами й студентами. Необхідна система фахових знань, глибоко принизана гуманістичними ідеями. Майбутні юристи під час вивчення правових дисциплін усвідомлюють, що гуманізм, будучи основоположним початком усього суспільного й державного устрою, є провідним принципом українського права. Проте вони мають розуміти, що гуманізм – це не лише певний світогляд, створений прогресивним розвитком людства, це не тільки якісна особливість держави, економіки, ідеології, моральності, права та ін., а це також і принцип, основоположний початок, керівна ідея, яка лежить в основі практичної діяльності людей, членів демократичного суспільства, громадян України.

Для забезпечення такого розуміння важливою є інтеграція професійних і гуманістичних знань, що формують мотиваційно-ціннісний каркас поглядів, думок і переконань майбутнього юриста. Для створення в свідомості майбутніх юристів системи гуманістичних знань і виховання гуманістичної правосвідомості їм пропонували для опрацювання матеріали щодо професійної культури та

професійної етики юриста. Після ознайомлення з відповідними посібниками проводились дискусії та круглі столи на теми: „Етичний кодекс юриста”, „Моральна відповідальність юриста” та ін.

Рис. 1. Модель гуманістично спрямованої професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів юристів

Розкриття змісту навчального матеріалу на інноваційній основі базується на виявленні суті тієї чи іншої проблеми, комплексності її аналізу та можливих підходів до її розв’язання. В результаті в майбутніх юристів має сформуватись не просто вміння, а стійка звичка аналізувати будь-який процес з точки зору виявлення різноманітних чинників макро-, мезо- і мікрорівневого характеру, що впливають на його розвиток, і врахування можливих варіантів розв’язування проблем, що виникають при цьому.

Інноваційне навчання в контексті гуманізації сучасної освіти передбачає використання у ВНЗ проектних, дискусійних технологій і технологій

співробітництва. Такі технології сприяють набуттю студентами логіко-мисленневих навичок, засвоєнню різноманітних форм спілкування й способів аргументації власних поглядів, оволодінню навичками самостійного відповідального обґрунтованого прийняття рішень.

У дисертації зроблено висновок, що для формування в молодших спеціалістів- юристів гуманістичної професійно-особистісної позиції необхідно гуманізувати середовище навчання, зміст правових дисциплін, а технології навчання спрямувати на виховання в майбутніх фахівців гуманістичних особистісних якостей.

У третьому розділі дисертації – **„Перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів”** описана організація експериментально-дослідної роботи та здійснено визначення її ефективності.

Визначаючи критерії (знанневий, емоційно-ціннісний і поведінковий) та показники гуманістичної спрямованості особистості майбутнього молодшого спеціаліста-юриста, ми виходили з того, що чим вища моральна культура юриста, тим ефективніше він виконує службові обов'язки, тим відповідальніше ставиться до процесу й результатів своєї професійної діяльності

За наслідками констатувального етапу дослідження, до якого були залучені 147 студентів юридичних спеціальностей, виявлено, що традиційна система професійної підготовки не сприяє достатньою мірою формуванню в майбутніх юристів гуманістичної спрямованості і не забезпечує формування та реалізацію їхніх гуманістичних професійно значущих якостей. Певна частина студентів не розуміють достатньо повно принципів гуманізму, не відчують потреби в розвитку та вдосконаленні якостей, що забезпечують реалізацію цих принципів у майбутній професійній діяльності.

Навчання в експериментальних групах проводилося за методикою, що описана в другому розділі. Експериментальна методика передбачала гуманізацію навчального середовища, гуманізацію змісту правових дисциплін шляхом інтеграції правових знань і гуманістичних знань з інших дисциплін (філософія, соціологія, релігієзнавство, основи педагогіки та психології) та гуманізацію технологій навчання, тобто застосування інноваційних технологій навчання, спрямованих на формування гуманістичних якостей особистості майбутнього молодшого спеціаліста юриста.

Створювалася методична допомога для викладачів правових дисциплін, підбиралися діагностичні методики, що допомагають відстежити рівні сформованості правової культури та гуманістичної спрямованості особистості майбутніх молодших спеціалістів юристів на основі визначених критеріїв і показників. Результатом цього етапу стало виявлення найбільш ефективних організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх молодших спеціалістів-юристів.

Для перевірки ефективності експериментально-дослідної роботи були застосовані три види діагностичних методик, спрямованих на виявлення та оцінювання показників гуманістичної спрямованості студентів, зокрема на визначення: мотивації студентів до професійної діяльності і їхнє ставлення до людини як найвищої цінності; рівня правових знань і їх гуманістичної

спрямованості; гуманістичної спрямованості діяльності майбутнього молодшого спеціаліста юриста. Пропонувались ситуаційні завдання, що діагностують особистісний аспект готовності до застосування правових знань на практиці, мотивацію професійної діяльності. Типологія діагностичних ситуацій будувалась за принципом тестів, що контролювали підготовленість студентів за напрямками загального наукового орієнтування в правових проблемах; практичного розуміння правових проблем і шляхів їх розв'язання; особистісно-гуманного ставлення до правових проблем конкретних людей.

Результати складання іспитів з правових дисциплін студентами експериментальних груп підтвердили доцільність і ефективність здійснення гуманізації їх змісту. У контрольних групах середній показник успішності становить 63,2%, а в експериментальних 71,7%. Вплив процесу гуманізації на рівень знань з правових дисциплін пов'язуємо з посиленням мотивації до їх вивчення, що зумовлено кращим усвідомленням студентами ЕГ гуманістичної місії юриста та його відповідальності за долі людей.

Для визначення якісно-кількісних характеристик і підтвердження ефективності експериментальної методики кожний з показників гуманістичної спрямованості особистості майбутнього юриста оцінювався за 5-ти бальною шкалою. Для того, щоб довести невинуватість розходжень числових результатів у контрольних і експериментальних групах, користувались формулою обчислення критерію істотності відмінностей (критерію згоди), значення якого вказало на те, що на формування гуманістичної спрямованості майбутніх молодших спеціалістів-юристів значно впливає експериментальна методика.

Аналіз динаміки показників за кожним критерієм окремо показав, що зміни в експериментальних групах набагато суттєвіші (табл.1).

Таблиця 1.

Зміни в середніх значеннях показників гуманістичної спрямованості майбутніх молодших спеціалістів юристів за кожним із критеріїв

Критерії	Контрольні групи			Експериментальні групи		
	До навчання	Зміни +/-	Після навчання	До експерименту	Зміни +/-	Після експерименту
Знаннєвий	3,15	+0,09	3,24	3,06	+0,69	3,75
Емоційно-ціннісний	3,14	+0,02	3,16	3,08	+0,57	3,65
Поведінковий	3,03	-0,04	2,99	2,79	+0,82	3,61

Крім того, в контрольних групах не відбулося позитивних змін у показниках за поведінковим критерієм, а в експериментальних групах за цим критерієм зміни найбільші (0,82). Було виявлено п'ять рівнів готовності майбутніх молодших спеціалістів-юристів до гуманістично орієнтованої професійної діяльності:

I (*низький рівень*) характеризується відсутністю знань про гуманістичні засади права, про гуманістичні основи Конституції; небажанням допомагати ближньому безкоштовно; негативним ставленням до людей-порушників правових норм; нерозумінням цінності кожної людини; відсутністю емпатії; невмінням уникати конфліктів; низькою комунікабельністю;

II (рівень нижче середнього) передбачає наявність окремих, слабо осмислених з практичної точки зору уявлень про гуманізм; тяжіння до формалізму; нерозуміння гуманістичної місії юриста; індиферентне ставлення до людей і їхніх проблем; низька комунікабельність при бажанні уникати конфліктів;

III (середній рівень) відрізняється наявністю певних уявлень про специфіку людських стосунків, розуміння складності в трактуванні дій як гуманні чи негуманні залежно від обставин; наявність внутрішньої готовності допомагати іншим, незалежно від оплати. Юристи цього рівня інтуїтивно налаштовані на гуманістично орієнтовану професійну діяльність, але не мають глибоких теоретичних знань про особливості гуманістичних засад у різних галузях права;

IV (рівень вище середнього) передбачає володіння основними теоретичними знаннями про особливості гуманістичних засад у різних галузях права; уміння уникати конфліктів, переконувати співрозмовника; позитивне ставлення до людей, готовність допомагати кожному. Ця категорія студентів добре обізнана з теоретичними засадами права, змістом правових дисциплін, конкретними проявами гуманних чи антигуманних відносин, здатна застосовувати одержані знання в практичній діяльності. Однак використання знань на практиці інколи супроводжується помилками, суперечностями з наявними емоціями, оскільки сильно розвинена емпатія;

V (високий рівень) передбачає володіння теоретичними знаннями з правових дисциплін, достатньо повними, міцними й системними; їх правильне використання в розв'язуванні практичних завдань; прагнення допомагати іншим, дотримуючись законів. Студенти цієї групи керуються виключно нормативними правовими документами, шанобливо ставляться до кожної людини, охоче спілкуються, уміють уникати конфліктів. Реалізація гуманних відносин у професійній діяльності є для них найважливішим орієнтиром.

Розподіл студентів КГ і ЕГ за рівнями готовності до гуманістично орієнтованої професійної діяльності представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Розподіл студентів за рівнями готовності до гуманістично орієнтованої професійної діяльності

Групи	I рівень		II рівень		III рівень		IV рівень		V рівень		Всього студентів
	абс.	відн.	абс.	відн.	абс.	відн.	абс.	відн.	абс.	відн.	
КГ	37	19,8%	42	22,5%	58	31,0%	33	17,6%	17	9,1%	187
ЕГ	3	1,6%	24	12,4%	61	31,6%	73	37,8%	32	16,6%	193

З таблиці 2 видно, що в експериментальних групах, порівняно з контрольними, є меншою кількістю студентів, які мають низький і нижче середнього рівні готовності до гуманістично орієнтованої професійної діяльності. Натомість на 5,2% є більшою кількістю студентів із середнім, на 15,6% – з вище середнього і на 7,5% – з високим рівнями готовності.

Загалом в ЕГ відсоток студентів, які мають середній, вище середнього і високий рівні готовності до гуманістично орієнтованої професійної діяльності, складає 86,1%, а в КГ таких студентів 57,7%. Така різниця результатів вказує на суттєві відмінності в КГ і ЕГ, і є підстави вважати, що вони зумовлені

впровадженням експериментальної методики гуманістичного спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів у процесі вивчення правових дисциплін.

Середні значення показників за кожним із критеріїв готовності майбутніх юристів до гуманістично орієнтованої професійної діяльності вказують на те, що найсуттєвіші зміни в ЕГ відбулись саме за поведінковим критерієм. Це означає, що одержанні знання про гуманістичну сутність права в поєднанні з розвиненими особистісними якостями надалі будуть визначати поведінку юриста в різних правових ситуаціях. І ця поведінка буде будуватись на засадах гуманізму, що й було основною метою експериментальної методики.

ВИСНОВКИ

1. Глибокі демократичні перетворення, формування засад ринкової економіки, утвердження й забезпечення прав і свобод людини, що визнаються найвищою соціальною цінністю, неможливі без належного рівня правового розвитку країни, який детермінується рівнем дієвості права. Але сучасна правова реальність – це комбінація тоталітарної правової системи, що руйнується, і правової системи демократичного суспільства, яка формується. Тому великого значення набуває діяльність правових інститутів, важливою передумовою якої є ефективна професійна підготовка майбутніх юристів. „Надвиробництво” юридичних кадрів у нашій державі не вирішує проблеми якості юридичних послуг, Україна потребує висококваліфікованих молодших спеціалістів-юристів для органів державної влади та управління, сфери економіки.

Професійне призначення молодшого спеціаліста-юриста – діяльність у сфері юридичної практики. Цілями його професійної діяльності є охорона й захист прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб усіх форм власності й держави; всіяке сприяння зміцненню законності й правопорядка, формуванню правової держави. Такі фахівці мають вільно орієнтуватись у системі права і системі законодавства, вміти застосовувати одержані під час навчання знання на практиці, самостійно, на високому рівні аналізувати конкретні норми права, тлумачити законодавство, чітко орієнтуватись у правових проблемах.

Діяльність юриста характеризується багатогранністю соціальних зв'язків, повсякденним безпосереднім розв'язанням життєвих ситуацій, що виникають у всіх сферах життєдіяльності людей: у побуті, сім'ї, праці, економіці, сфері культури, соціального забезпечення тощо. Тому молодші спеціалісти-юристи повинні мати сформоване професійне мислення, вміти самостійно аналізувати конкретну ситуацію, оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов'язані з життям людини. Такі особистісні якості як витримка, толерантність, урівноваженість, розсудливість, об'єктивність, справедливість, співчуття, є важливими для їхньої професійної діяльності. Юрист має бути гуманним, поважати людину, яка потребує допомоги, а тому процес навчання майбутніх молодших спеціалістів-юристів має базуватись на принципах гуманізму.

2. Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури показав, що під гуманізмом розуміють систему поглядів, що визнають цінність людини як особистості, її право на волю, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка визначає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи

рівності, справедливості, людяності – бажаною нормою між людьми. Гуманізм – це сукупність ідей і цінностей, які затверджують універсальну значущість людського буття в цілому й окремої особистості, зокрема.

Дотримання принципу гуманізму в професійній освіті юристів означає надання їхній професійній підготовці гуманістичного спрямування, тобто створення такої освітньої соціальної системи, що відповідає гуманістичним цінностям та ідеалам. *Гуманістичне спрямування професійної підготовки* майбутніх молодших спеціалістів юристів передбачає створення навчального середовища, формування планів, програм і технологій навчання в такий спосіб, щоб вони максимально враховували інтереси студентів у нових соціальних і економічних реальностях. Тому в концепції гуманізації професійної підготовки ключовим має бути розвиток у майбутніх юристів індивідуально-особистісних гуманістичних якостей.

Підсумовуючи різні підходи до визначення структури гуманістичної спрямованості особистості, даємо таке визначення: *гуманістична спрямованість майбутнього юриста* – це синтез взаємопов'язаних структурних компонентів особистості: знанієвий (знання та уявлення особистості про гуманізм, гуманність, гуманістичну спрямованість фахівця в цілому); емоційно-ціннісний (домінування альтруїстичних, емпатійних установок у роботі з людьми, відкритість, чуйність, милосердність, толерантність, рефлексія); поведінковий (діалогічність, готовність до співпраці, схильність індивіда до активної гуманістичної діяльності, свідомий вибір поведінки та дій відповідно до загальних моральних цінностей та ідеалів суспільства).

3. Провідними напрямками гуманістичної спрямованості професійної освіти молодших спеціалістів-юристів виступають орієнтації на ціннісно-смісловий і морально-етичний зміст навчання, внесення до освітнього процесу елементів духовної самобутності, національної ментальності, гуманних стосунків між викладачем і студентами. Тому основними компонентами професійної підготовки майбутніх спеціалістів-юристів за гуманістичним спрямуванням обрано: гуманізація середовища, гуманізація змісту, гуманізація особистості.

Гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутнього молодшого спеціаліста-юриста розглядаємо як реалізацію сукупності умов щодо формування в студентів потреби у виробленні гуманістичних якостей; включення їх в активну пізнавальну діяльність з оволодіння знаннями про суть юридичної гуманності, її значущість і вироблення на цій основі гуманних відчуттів, поглядів, переконань; формування вмінь, навичок і звичок гуманної поведінки; зміцнення вольових зусиль, пов'язаних із дотриманням відповідних норм поведінки.

У процесі дослідження з'ясовано, що основними методологічними засадами формування гуманістичної спрямованості майбутнього молодшого спеціаліста-юриста є: розкриття студентам суті юридичного гуманізму (історія гуманістичних ідей, різні підходи і погляди, базові ознаки гуманістично орієнтованої юридичної діяльності, складність встановлення гуманістичних відносин, роль особи юриста в гуманізації правової сфери тощо); організація в навчальному процесі взаємодії, заснованої на демократизмі міжособистісних відносин, діалогізмі; затребуваність у навчальному процесі таких особистісних якостей, які забезпечують встановлення гуманістичних відносин (альтруїзм, емпатія тощо), поєднання педагогічного

контролю знань із контролем за розвитком особистісних якостей студентів; широке використання методів роботи, що дозволяють студентам повніше зрозуміти суть гуманістичних відносин, отримати досвід розв'язання юридичних проблем, виходячи з принципів гуманізму (моделювання юридичних ситуацій, тренінгів, ділових ігор, дискусій).

Тому основними організаційно-педагогічними умовами, що забезпечують гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів-юристів, визначено такі:

- організація професійної підготовки на основі гуманістичних стосунків між викладачами й студентами (гуманізація середовища);
- інтеграція професійних і гуманістичних знань під час викладання правових дисциплін (гуманізація змісту);
- упровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, спрямованих на розвиток гуманістичних якостей майбутніх юристів (гуманізація особистості).

4. Враховуючи, що гуманістична спрямованість юриста має відображати: а) змістове наповнення цінностей, норм, принципів, ідеалів у вигляді сукупності знань і уявлень як безпосередньо про них, так і про суть гуманізму в цілому; б) ступінь їх емоційного віддзеркалення та ухвалення конкретною особою, що трансформується в емоційно-ціннісне ставлення до інших людей; в) характер дій, що відповідає цим принципам, основними критеріями гуманістичної спрямованості особистості молодших спеціалістів-юристів визначено: знанієвий, емоційно-ціннісний, поведінковий.

Знанієвий критерій включає знання та уявлення про суть гуманізму, моральні норми, принципи, етику людських відносин, загальнолюдських і національних ідеалів; форми гуманних відносин і проявів; особливості та складності реалізації гуманних відносин в умовах конкретного суспільства; суперечність, нелінійність і складність інструментування професійних відносин у зв'язку з необхідністю вибору між принципами гуманності, відповідальності, доцільності, необхідності, законності; відносність трактування конкретних форм поведінки та дій як гуманних або негуманних залежно від реальних умов; необхідність дотримання інваріантної складової гуманних відносин незалежно від ситуації.

Емоційно-ціннісний критерій включає: ставлення до іншої людини як до цінності; інтерес і потребу взаємодіяти з нею на основі моральних відносин; пріоритет продуктивної взаємокорисної взаємодії над формально-ролевою і егоцентричною складовими; любов до людей, їх безоцінне ухвалення; свідоме бажання працювати на благо інших людей; переконаність у соціальній і особистісній значущості своєї професійної діяльності; ухвалення на себе відповідальності за протікання взаємодії; загальну й професійну оптимістичну позицію; емпатійність, здатність співчувати іншим; відкритість для взаємодії, готовність виразити співчуття та надати допомогу й підтримку тощо.

Поведінковий критерій відображає такі реальні характеристики подій, як: надання переваги загальнолюдським інтересам і інтересам клієнтів у професійній діяльності перед прагматичними та егоцентричними; у ситуаціях морального конфлікту вибір стратегії взаємодії, що не зачіпає честі, гідності, інтересів клієнта;

прагнення до розв'язання проблем клієнта шляхом надання йому допомоги в доброзичливій, не принизливій для нього формі; у ситуаціях невдачі прагнення зберегти основу для подальшої взаємодії та збереження доброзичливих відносин.

Аналіз динаміки показників за кожним критерієм окремо показав, що зміни в експериментальних групах набагато суттєвіші. Для підтвердження не випадковості розходжень числових результатів у контрольних і експериментальних групах була використана формула обчислення критерію істотності відмінностей (критерію згоди). Результати обчислень критерію істотності розходжень дали значення, яке свідчить, що відмінність показників в КГ та ЕГ істотна. Це дає підстави вважати, що на формування гуманістичної спрямованості майбутніх молодших спеціалістів-юристів значною мірою впливає експериментальна методика.

Отже, мета досягнута, завдання виконані, гіпотеза підтверджена. До подальших напрямів дослідження вважаємо за доцільне віднести: підготовку викладачів правових дисциплін до гуманізації навчання в юридичних ВНЗ III-IV рівнів акредитації; оновлення змісту правових дисциплін з урахуванням сучасних реалій; розроблення методичного забезпечення щодо застосування інноваційних педагогічних технологій у ВНЗ, що готують юристів.

Основні результати дослідження опубліковані в таких працях автора:

Наукові праці, в яких відображені основні наукові результати дисертації

1. Василик В.В. Тенденції на ринку юридичних послуг і вимоги до професійних якостей молодших юристів / В.В.Василик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. – Випуск 28. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2011. – С.233-237.
2. Василик В.В. Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання правових дисциплін у підготовці молодших спеціалістів юристів/ В.В.Василик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. – Випуск 29. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2012. – С.289-295.
3. Василик В.В. Гуманістична спрямованість особистості юриста як вимога сучасності / В.В. Василик //Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб.статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2012. – Вип.35. – Ч.1. – С.246-252.
4. Василик В.В. Сучасні проблеми юридичної освіти в Україні та світі / В. В. Василик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб.наук.пр. – Випуск 39. – Вінниця: ТОВ „Нілан ЛТД”, 2013. – С.130-134.
5. Василик В.В. Гуманістична спрямованість системи юридичної освіти як умова розвитку правової держави / Василик В.В. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. – Випуск 34. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2013. – С.33-39.
6. Василик В.В. Критерії та показники гуманістичної спрямованості майбутніх юристів / Василик В.В. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. – Випуск 35. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2013. – С.106-111.

7. Vasylyk V.V. Humanization of education as globak demand of modern educatrion / Vasylyk V.V., Guseva V.O., Shestopalyuk O.V. //Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration. – Выпуск научных трудов № 4. – Ариэль, 2013. – С.88-95.
8. Василик В. В. Гуманізація вищої освіти як вимога сучасного суспільства / Василик В. В., Корольова Н. В. // Zbior raportow naukowych „Badania naukowe naszych czasow”. – Katowice: Wydawca: Sp.zo.o. „Diamond trading tour”, 2013. – Т.3. – S.10-17.

Праці апробаційного характеру

9. Василик В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності юриста / В.В.Василик //Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Тези доп. XX міжнар.наук.пр. конф. Ч.ІІІ / за ред Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО. – Харків, НТУ „ХПІ”. – С.286.
10. Василик В.В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності юриста / В.В.Василик // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб.наук.пр. / редкол.: Р.С.Гуревич (голова) та ін; ВДПУ. – Вінниця: ТОВ „Фірма Планер”, 2012. – Вип.1. – С.312-315.
11. Василик В.В. Проблеми юридичної освіти в Україні /Василик В.В. //Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп.міжнар.наук.-теор.конф. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2012. – С.196-198.
12. Василик В.В. До проблеми виховання моральних якостей майбутніх юристів / В.В.Василик // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб.наук.пр. / редкол.: Р.С.Гуревич (голова) та ін; ВДПУ. – Вінниця: ТОВ „Фірма Планер”, 2012. – Вип.2. – С.225-228.
13. Василик В.В. Психолого-педагогічні умови гуманістичного спрямування підготовки майбутніх молодших спеціалістів юристів / В. В. Василик //Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : Мат-ли Всеукр. наук.-практ.конф. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – С.104-106.
14. Василик В.В. Компоненти й критерії гуманістичної спрямованості особистості молодших спеціалістів юристів / Володимир Василик //Сучасні технології навчання у професійній підготовці фахівців: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – С.302-305.

Праці, які додатково відображають результати дослідження

15. Шестопалюк О. В. Методичні прийоми й технології викладання правових дисциплін: Навчально-методичний посібник / Шестопалюк О. В., Василик В.В. – Вінниця: Вид-во ТОВ „Консоль”, 2013. – 56 с.

Анотації

Василик В. В. Гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів юристів у процесі вивчення правових дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2014.

У дисертації проаналізовані проблеми юридичної освіти в Україні та світі, з'ясовані вимоги до особистісних і професійних якостей молодших юристів,

гуманістична спрямованість системи юридичної освіти визначена як умова розвитку правової держави. З'ясовано специфіку викладання правових дисциплін у професійній підготовці молодших спеціалістів юристів і визначено психолого-педагогічні умови гуманістичного спрямування їхньої професійної підготовки (організація системи професійної підготовки на основі гуманістичних стосунків між викладачами й студентами (організаційний компонент підготовки); інтеграція професійних і гуманістичних знань під час викладання правових дисциплін (змістовий компонент підготовки); упровадження під час вивчення правових дисциплін особистісно орієнтованих технологій навчання (особистісний компонент підготовки).

Ключові слова: гуманізм, гуманізація освіти, гуманістична спрямованість особистості, професійна підготовка, юрист.

Василик В. В. Гуманистическая направленность профессиональной подготовки будущих младших специалистов юристов в процессе изучения правовых дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2014.

В диссертации проанализированы проблемы юридического образования в Украине и в мире, выяснены требования к личностным и профессиональным качествам младших юристов, гуманистическая направленность системы юридического образования определена как условие развития правового государства. Выяснена специфика преподавания правовых дисциплин в профессиональной подготовке младших специалистов-юристов и определены психолого-педагогические условия гуманистической направленности их профессиональной подготовки (организация системы профессиональной подготовки на основе гуманистических отношений между преподавателями и студентами (организационный компонент подготовки); интеграция профессиональных и гуманистических знаний во время преподавания правовых дисциплин (содержательный компонент подготовки); внедрение во время изучения правовых дисциплин личностно ориентированных технологий обучения (личностный компонент подготовки).

Определено, что гуманистическая направленность будущего юриста – это синтез взаимосвязанных структурных компонентов личности: знаниевый (знания и представление личности о гуманизме, гуманности, гуманистической направленности специалиста в целом); эмоционально-ценностный (доминирование альтруистичных, эмпатийных установок в работе с людьми, открытость, чуткость, милосердие, толерантность, рефлексия); поведенческий (диалогичность, готовность к сотрудничеству, склонность индивида к активной гуманистической деятельности, сознательный выбор поведения и действий в соответствии с общими моральными ценностями и идеалами общества).

Главными направлениями гуманистической направленности профессионального образования младших специалистов-юристов определено ориентацию на ценностно-смысловое и морально-этическое содержание обучения, внесение в образовательный процесс элементов духовной самобытности,

национальной ментальности, гуманных отношений между преподавателем и студентами. Основными компонентами профессиональной подготовки будущих младших специалистов юристов за гуманистической направленностью избрано: гуманизация среды, гуманизация содержания, гуманизация личности.

Процесс формирования гуманистической направленности подготовки будущего юриста рассматривается как совокупность условий относительно формирования в студентов потребности в выработке гуманистических качеств; включение их в активную познавательную деятельность по овладению знаниями о сути юридической гуманности, ее значимости и выработке на этой основе гуманных ощущений, взглядов, убеждений; формирования умений, навыков и привычек гуманного поведения; укрепление волевых усилий, связанных с соблюдением соответствующих норм поведения.

В процессе исследования выяснено, что основными методологическими принципами формирования гуманистической направленности будущего юриста являются: раскрытие студентам сути юридического гуманизма (история гуманистических идей, разные подходы и взгляды, базовые признаки гуманистически ориентированной юридической деятельности, сложность установления гуманистических отношений, роль юриста в гуманизации правовой сферы и т.п.); организация в учебном процессе взаимодействия, основанного на демократизме межличностных отношений, диалоге; востребованность в учебном процессе таких личностных качеств, которые обеспечивают установление гуманистических отношений, сочетание педагогического контроля знаний с контролем за развитием личностных качеств студентов; широкое использование методов работы, которые позволяют студентам полнее понять суть гуманистических отношений, получить опыт решения юридических проблем, исходя из принципов гуманизма (моделирование юридических ситуаций, тренингов, деловых игр, дискуссий).

Учитывая, что гуманистическая направленность юриста должна отображать: а) смысловое наполнение ценностей, норм, принципов, идеалов в виде совокупности знаний и представлений как непосредственно о них, так и о сути гуманизма в целом; б) степень их эмоционального отражения и принятия конкретным лицом, которое трансформируется в эмоционально ценностное отношение к другим людям; в) характер действий, который отвечает этим принципам, основными критериями гуманистической направленности личности младших специалистов юристов определены: знаниевый, эмоционально ценностный, поведенческий.

Знаниевый критерий включает знания и представления о сути гуманизма, моральных норм, принципов, этики человеческих отношений, общечеловеческих и национальных идеалах; формы гуманных отношений и проявлений; особенности и сложности реализации гуманных отношений в условиях конкретного общества; противоречие, нелинейность и сложность инструментальной профессиональных отношений в связи с необходимостью выбора между принципами гуманности, ответственности, целесообразности, необходимости, законности; относительность трактовки конкретных форм поведения и действий как гуманных или негуманных в зависимости от реальных условий; необходимость соблюдения инвариантной составляющей гуманных отношений независимо от ситуации.

Эмоционально ценностный критерий включает: отношение к другому человеку как к ценности; интерес и потребность взаимодействовать с ним на основе моральных отношений; приоритет взаимопольного взаимодействия над формально ролевой и эгоцентрической составляющими; любовь к людям, их безоценочное принятие; сознательное желание работать на благо других людей; убежденность в социальной и личностной значимости своей профессиональной деятельности; принятие на себя ответственности за протекание взаимодействия; общую и профессиональную оптимистичную позицию; эмпатийность, способность сочувствовать другим; открытость для взаимодействия, готовность выразить сочувствие и оказать помощь и поддержку и т.п.

Поведенческий критерий отображает такие реальные характеристики событий, как: предоставление преимущества общечеловеческим интересам и интересам клиентов в профессиональной деятельности перед прагматичными и эгоцентричными; в ситуациях морального конфликта выбор стратегии взаимодействия, которое не задевает честь, достоинство, интересы клиента; стремление к решению проблем клиента путем предоставления ему помощи в доброжелательной, не унижительной для него форме; в ситуациях неудачи стремления сохранить основу для последующего взаимодействия и сохранения доброжелательных отношений и тому подобное.

Анализ динамики показателей за каждым критерием показал, что изменения в экспериментальных группах намного более существенны, чем в контрольных. Это дает основания сделать вывод, что экспериментальная методика значительно влияет на готовность будущих младших специалистов-юристов к гуманистически ориентированной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация образования, гуманистическая направленность личности, профессиональная подготовка, юрист.

Wasylyk V. Humanistic orientation of future junior lawyers training in the process of legal disciplines teaching. - Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2014.

The thesis analyzes the problems of legal education in Ukraine and abroad, clarifies the requirements for personal and professional skills of junior lawyers; humanistic orientation of legal education system is defined as a condition of the lawful statedevelopment. It was clarified the specificity of legal disciplines teaching in the process of junior lawyers training and we identified psycho-pedagogical conditions of humanistic orientation of their training (organization of training based on humanistic relationship between teachers and students (organizational component of preparation; integration of professional and humanistic knowledge while teaching legal disciplines (semantic component preparation); implementation of personal-oriented learning technologies while studying law disciplines (personal training component)).

Keywords: humanism, humanizing of education, humanism orientation personality, professional preparation, lawyer.